

Het gevaar van minder privacy

1 Het is eigenaardig gesteld met onze behoefte aan privacy. Flink wat Nederlanders kijken met de gordijnen open naar de televisie, maar voorbijgangers worden niet geacht deze kans op voyeurisme te benutten. Bovendien is de gesuggereerde openheid misleidend: de deuren zijn in de regel vergrendeld en gaan alleen open voor wie men kent. In de trein kan men vaak ongevraagd getuige zijn van gesprekken – dikwijls per mobieltje – die ondanks het intieme karakter van de mededelingen voor iedereen verstaanbaar worden gevoerd. De medepassagiers kunnen maar beter niet laten merken dat ze meeluisteren. Ze zouden zich schuldig maken aan een ongeoorloofde inbreuk op de privacy.

2 Privacy geldt als een onaantastbaar grondrecht. Zo'n dertig jaar geleden nog liepen de Nederlanders, beducht voor aantasting van dit grondrecht, massaal te hoop tegen de volkstelling: een poging van de overheid om een gedetailleerd overzicht te krijgen van het leven van elke burger. De overheid wilde deze gegevens gebruiken voor het ontwikkelen van beleid op het gebied van wonen, recreëren en verkeer. Die volkstelling is er nooit van gekomen. De angst voor misbruik van informatie door de overheid - men dacht daarbij terug aan de Duitse bezetting - leidde tot een algemeen protest.

3 Het effect van de recente gebeurtenissen in Amerika is daarom verrassend te noemen. Op 11 september 2001 boorden twee vliegtuigen zich in de torens van het World Trade Centre in New York. Bij deze aanslag kwamen duizenden mensen om. Al op de dag zelf, toen de omvang van de ramp in de Verenigde Staten nog lang niet zichtbaar was, gingen in Nederland stemmen op om afstand te doen van een deel van de burgerlijke vrijheden teneinde de westerse samenleving tegen terrorisme te beschermen. Vrijheid en veiligheid stonden ineens op gespannen voet met elkaar. Om

de veiligheid te kunnen garanderen moest de vrijheid aan banden worden gelegd. Privacy, het recht van burgers om zelf te bepalen in hoeverre zij zich willen blootgeven, gold ineens als een luxe die wij ons niet langer kunnen veroorloven.

4 Dat lijkt op het eerste gezicht niet zo gek. Als burgers het doelwit blijken te vormen van terreur, is een beetje privacy wel het minste waar zij afstand van kunnen doen. Maar die opvatting berust volgens Jan van Dijk, hoogleraar communicatiewetenschap, op een misverstand. Allereerst zijn de aanslagen in de Verenigde Staten een incident, niet in menselijk maar in statistisch opzicht. Een incident kan nooit de vergaande conclusies rechtvaardigen die er nu door velen aan worden verbonden. Verder is de stelling dat de veiligheid zou zijn gediend met het opgeven van individuele vrijheden, niet goed onderbouwd. Ook de opvatting dat veiligheid een hoger belang vertegenwoordigt dan vrijheid, is dat niet. En de veronderstelde tegenstelling tussen beide bestaat niet: verdediging van burgerlijke vrijheden en democratie is juist het belangrijkste wapen tegen terroristen. Als we die verworvenheden gaan aantasten, doen wij eigenlijk wat terroristen nou juist graag zien, aldus Van Dijk.

5 Van Dijk lijkt vrijwel alleen te staan met zijn opvatting dat voor enigerlei beperking van de burgerlijke vrijheden geen enkele noodzaak bestaat. Het merendeel van de burgers blijkt tegen invoering van een identificatieplicht geen enkel bezwaar te hebben. Met bewakingscamera's, die door Orwelliaanse somberaars ooit als het sluitstuk van de totalitaire staat werden gezien, hebben ze geen enkele moeite. "Baten die dingen niet, ze schaden ook niet", zeggen bijvoorbeeld de bewoners van Utrecht. Bezoekers van de binnenstad zijn zich niet anders gaan gedragen sinds er camera's hangen. Er zijn nog steeds geen camera's vernield, terwijl ze toch laag boven de

grond hangen. De doorsneeburger heeft er kennelijk geen moeite mee dat zijn doen en laten wordt vastgelegd.

- 6 Als gevolg van de aanslagen op 11 september zullen de burgerlijke vrijheden waarschijnlijk verder ingeperkt worden. De Rotterdamse strafrecht deskundige T. Blom stelde in 1998 nog, dat de zware criminaliteit in Nederland niet dermate ernstig en omvangrijk is dat ze vergaande inbreuken in de privé-sfeer rechtvaardigt. Maar vanwege het terrorisme zoals dat zich de laatste tijd heeft gemanifesteerd, heeft hij zijn mening herzien. Dat terrorisme raakt de burgers frontaal. Zij zijn immers allemaal potentiële slachtoffers. Het is niet meer dan logisch dat zij afstand willen doen van hun privacy om meer veiligheid te verkrijgen. De wereld is door die aanslagen ingrijpend en blijvend veranderd.
- 7 Voor degenen die niet tot de groepen behoren die met het terrorisme in verband worden gebracht, zullen de gevolgen van een strenger controleregime niet zo groot zijn. Zij moeten een uurtje eerder op het vliegveld zijn voor een extra veiligheidscontrole. Als ze een grote geldtransactie plegen, zal daar misschien meer tijd mee zijn gemoeid dan tot nu toe, want geldstromen zullen zich in de niet aflatende aandacht van opsporingsautoriteiten kunnen verheugen. Maar in het leven van sommige andere burgers zal veel meer veranderen. Als gevolg van de aanslag zullen mensen met een Arabische en islamitische achtergrond meer dan voorheen worden gecontroleerd, niet alleen door de overheid maar ook door andere instellingen.
- 8 Het recht op privacy is volgens historici een typische verworvenheid van de liberale samenleving. Tot in de achttiende eeuw was er vrijwel geen onderscheid tussen het private en het publieke domein. Binnenshuis was je nooit alleen en buiten werden je gangen nauwlettend door stads- of dorpsgenoten gevolgd. Wie ergens naartoe ging, kon niet volstaan met de mededeling dat hij wegging, maar moest ook vertellen wát hij ging doen en hoelang hij wegbleef. In de negentiende eeuw werd onder invloed van de Romantiek het individu meer en de groep minder belangrijk. De mens werd steeds meer gezien als een uniek en zelfstandig

wezen. De sociale controle, zoals we die tot in het midden van de negentiende eeuw kenden, raakte in de versukkeling of werd overgelaten aan de overheid. Hoe sterker en succesvoller het individu in het maatschappelijk leven was, hoe geringer zijn afhankelijkheid van die overheid. Dat is tegenwoordig nog steeds zo. Wie niet voor zichzelf kan of wil zorgen, moet – om voor ondersteuning in aanmerking te komen – verantwoording afleggen over zijn doen en laten en de overheid een kijkje gunnen in zijn persoonlijke omstandigheden. Privacy is klaarblijkelijk voorbehouden aan de economisch sterken.

De historicus E. Jonker ziet de recente bereidheid van veel burgers om afstand te doen van bepaalde vrijheden als een fase in een historische golfbeweging. Een periode van individualisering wordt altijd gevolgd door een periode van grotere sociale verbondenheid. Volgens hem wijst alles erop dat we nu toe zijn aan hechtere groepsverbanden. Privacy fungeert in zijn theorie als een soort barometer voor het maatschappelijk welbevinden: het individu eist privacy op als het zich sterk voelt en doet er afstand van als het wordt bedreigd. Een eeuw geleden was het nog heel gewoon dat burgers zonder identiteitspapieren over de aardbol trokken, tegenwoordig moet iemand die van het openbaar vervoer gebruikmaakt, zich al kunnen legitimeren.

- 10 De burgers lijken zich op dit moment niet goed te realiseren wat de schadelijke kanten zijn van de afbraak van hun privacy. Dat is op termijn misschien nog gevaarlijker dan het terrorisme zelf. De beperking van de privacy die wij onder invloed van terroristische aanslagen zo welwillend toestaan, zou wel eens definitief kunnen zijn. Invoering van een identificatieplicht kan de samenleving blijvend beschadigen, want het gevoel van veiligheid kan er juist door worden verminderd. Iedere keer als iemand een pasje moet tonen, wordt die persoon immers herinnerd aan de gevaren om hem heen. De vijandigheid tussen verschillende bevolkingsgroepen kan versterkt worden, want het is niet moeilijk te voorspellen dat mensen met een exotisch uiterlijk vaker worden aangehouden dan autochtone bewoners.

11 De ellende is al helemaal niet meer te overzien als een kwaadwillige overheid kan beschikken over alle informatie die wij burgers tamelijk achteloos aan allerlei instanties en bedrijven ter beschikking stellen. In de jaren dertig en veertig van de vorige eeuw konden de nationaal-socialisten

nog niet eens dromen van de mogelijkheden die de informatiemaatschappij hun zou hebben geboden. Ze zouden niet eens meer een bevolkingsregister nodig gehad hebben om hun vernietigende werk te kunnen doen. Met zo'n overheid houdt de burger kennelijk geen seconde rekening.

*naar: Sander van Walsum
uit: de Volkskrant, 6 oktober 2001*

*De teksten die voor dit examen gebruikt zijn, zijn bewerkt om ze geschikt te maken voor het examen. Dit is gebeurd met respect voor de opvattingen van de auteur(s). Wie kennis wil nemen van de oorspronkelijke tekst(en), raadplege de vermelde bronnen.
De Cevo is verantwoordelijk voor vorm en inhoud van dit examen.*

■ Tekst 2 Het gevaar van minder privacy

- 21p **24** □ Maak een goedlopende samenvatting in correct Nederlands van maximaal 200 woorden van de tekst *Het gevaar van minder privacy*. Zorg ervoor dat je samenvatting begrijpelijk is voor iemand die de oorspronkelijke tekst niet kent. Uit je samenvatting moet duidelijk worden:
- welke omslag in het denken over privacy zich heeft voorgedaan na “11 september”;
 - welke kanttekingen naar aanleiding van dit veranderde denken worden gemaakt;
 - welke historische verklaring voor deze omslag te geven is;
 - welke gevolgen de beperking van privacy kan hebben.